

4. Пащенко Ю.С., Никифорок О.І. Транспортно-дорожній комплекс України в процесах міжнародної інтеграції. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2008. – 192 с.

УДК 330.142

Д.А. ФАЙЄР
Служба безпеки України

ПРОБЛЕМА ТІНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ТІНЬОВОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Наприкінці ХХ ст. істотно посилюється вплив міжнародного руху фінансових ресурсів на стан економік, соціальну і політичну ситуацію в різних країнах світу. Таку особливість світового розвитку прийнято пов'язувати з процесом світової глобалізації, насамперед з її фінансовими аспектами. При цьому надзвичайно значимим цей взаємозв'язок виявляється для тих країн, у яких ринкові відносини тільки набувають сучасних форм. Процеси глобалізації, які сьогодні відбуваються у світовій економіці, приводять до поглиблення міжнародних господарських зв'язків між країнами та регіонами світу, і глобалізація ринків капіталу є найважливішою домінантою світової економіки.

Перехід до нової глобальної економіки став можливим за рахунок упровадження нових технологій, що дозволяють забезпечити високу швидкість обігу коштів. Витік капіталу, доходи від злочинної діяльності, прагнення до преференційних ставок відсотків по вкладах, а також операції в іноземній валюті, платежі за контрактами і борговими зобов'язаннями – усе це об'єднується в складний гігантський надшвидкий потік капіталу та угод. Це нове явище світового розвитку його головні протагоністи – експерти Міжнародного валютного фонду – визначають як зростаючу економічну взаємозалежність країн усього світу в результаті зростаючого обсягу й різноманітності трансграничних трансакцій товарів, послуг і міжнародних потоків капіталу, а також завдяки більш швидкій і широкій дифузії технологій.

Як усякому соціальному процесу, глобалізації притаманні об'єктивні та суб'єктивні фактори. Її виникнення пов'язане з діалектичними суперечностями. Глобалізація активізує як творчі, так і деструктивні сили суспільства, створює нові бар'єри між розвиненими і відсталими державами, ігнорує такі принципи міжнародного права, як суверенітет, невтручання у внутрішні справи держав, територіальна цілісність. Поєднуючи світ, вона робить прозорими державні кордони і в той же час розширює відстань між багатими і бідними.

Процеси лібералізації торгівлі і фінансових ринків, що відбуваються нині у світовому господарстві, зумовлюють формування відносно цілісної економічної системи, яка фактично охоплює територію всієї планети і нав'язує свої правила гри національним господарствам. Феномен глобалізації виходить за суто економічні рамки і впливає на всі сфери суспільної діяльності –

© Д.А. Файєр, 2008

політику, ідеологію, культуру. Він, безумовно, відіграватиме визначальну роль у світовому розвитку XXI ст., сприятиме утворенню принципово нової системи міжнародних економічних і політичних відносин.

В економічному аспекті глобалізація означає насамперед універсалізацію інвестиційних процесів, інтеграцію фінансових ринків, уніфікацію механізмів і технологій їх функціонування, посилення взаємодії усіх суб'єктів господарської діяльності на основі єдиних принципів та норм. Глобальна фінансова система відіграє вирішальну роль у забезпеченні міжнародної торгівлі й інвестицій в умовах, для яких характерні процеси глобалізації торгівлі, провідної ролі транснаціональних корпорацій (ТНК) і оперативного переміщення інвестиційного капіталу.

Крім того, за останні десятиліття в міжнародній фінансовій системі відбулися зміни, які ще більше ускладнили виконання завдань виявлення, заморожування і конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом. Йдеться про доларизацію чорних ринків, загальну тенденцію до ослаблення фінансового регулювання, розвиток євrorинку і появу безлічі офшорних зон, що гарантують банківську таємницю.

Розростання міжнародної фінансової сфери пов'язано з багатократним збільшенням транснаціональних грошових потоків, спрямування яких може різко змінюватися, з одного боку, залежно від динаміки і стабільності економічного розвитку окремих країн (регіонів), привабливості їх інвестиційного клімату, а з іншого – від траєкторії курсів валют, змін на ринках цінних паперів та інших грошових інструментів. Таке інтенсивне розширення міжнародного ринку капіталу має два аспекти. Насамперед забезпечується фінансування зовнішнього обміну та інвестицій, але у той же час відносний “надлишок” фінансових ресурсів підсилює спекулятивний, короткотерміновий фактор, який визначає рух т. зв. гарячих грошей, імовірність періодичних криз ліквідності.

Одним із найважливіших аспектів цього процесу є глобалізація фінансових послуг. Про це свідчить стрімке збільшення активів світової фінансової системи та різке посилення інвестиційної діяльності. За даними ООН, обсяги прямих іноземних інвестицій 2000 р. зросли на 18% і досягли 1,3 трлн. доларів США. З цієї суми 21% припадав на країни з перехідною економікою. Частка Євросоюзу, США та Японії в загальному обсязі інвестиційного потоку становила 71% [1].

У період між 1965 і 1990 рр. обсяг світової торгівлі товарами збільшився втричі, а послугами – у 14 разів. Фінансові потоки досягли неувяжних обсягів. Кожну добу в пошуках максимального прибутку у світі переміщується більше як один трильйон доларів. Утворився, по суті, єдиний світовий фінансовий ринок. У питаннях формування величини дисконтних ставок, валютних курсів і багатьох аспектів фінансової політики його диктату не в змозі протистояти навіть найсильніші держави. Фінансова інфраструктура перетворилась в інтегровану систему, яка пов'язує країни, банки й інші фінансові установи, фондові ринки, брокерські фірми, валюти і портфелі інвестицій в єдиний глобальний механізм обміну, що функціонує 24 години на добу [2].

Разом з тим глобалізація зумовлює і значні загрози, насамперед у фінансовій сфері. Зокрема, це ризики, пов'язані зі зростанням масштабів діяльності транснаціональних корпорацій, централізацією фінансового менеджменту та неефективною регулятивною діяльністю міжнародних фінансових інститутів. Головним наслідком глобалізації є поступове руйнування суверенітету національних економік, замкненості фінансових систем під тиском світового капіталу.

За результатами свого прояву феномен глобалізації є неоднозначним для окремих країн та регіонів світу. Слід визнати, що найбільші переваги від глобалізації економічного життя мають розвинені держави. Країнам з перехідною економікою глобалізація фінансових потоків надає непогані можливості для вирішення окремих актуальних проблем, зокрема вигоди, пов'язані з використанням сучасних методів управління та запровадженням новітніх технологій, відкриває доступ до нових ринків та інвестиційних джерел.

Ці обставини треба враховувати при розробці і реалізації державної економічної політики щодо тіньового капіталу та національної стратегії боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Зміна стереотипів, що панували в останні десятиліття, щодо розподілу і перерозподілу світових ресурсів порушує питання про значимість для України процесів, пов'язаних із виникненням і становленням глобального світу нової планетарної якості соціально-економічного і політичного розвитку – світу ТНК [3]. Ключову роль у цих процесах відіграють транснаціональні корпорації, щоденні обсяги фінансових трансакцій яких на міжнародних ринках сьогодні становлять близько 1 трлн. дол. США. Тільки взаємні інвестиційні фонди США зараз контролюють капітали, що перевищують 4 трлн. дол. США. Кількість транснаціональних корпорацій за останні п'ятнадцять років зросла із 7 тис. до 40 тисяч. На 400 з них припадає більше половини всіх прямих іноземних інвестицій [1].

Потужний потенціал транснаціональних корпорацій забезпечує їм пануючі позиції на ринках суверенних країн. Домінування ж фінансових корпорацій може призвести до виникнення так званого залежного капіталізму, коли національні інтереси окремих країн підпорядковуються корпоративним потребам міжнародних компаній. Те, що сьогодні прийнято називати світовим ринком, є ринок, правила гри на якому встановлюються насамперед власне ТНК та фінансовими й ідеологічними групами, що стоять за ними. Вони ж фактично і визначають так звані світові ціни. При цьому останні далеко не завжди насправді відображають середньосвітові витрати на виробництво певного товару. Перші ТНК почали виникати в довоєнний період, але з 60-х рр. їх кількість і потужність досить швидко зростала. У 1995 р. вони контролювали від 1/3 до 1/2 світового промислового виробництва, понад половину міжнародної торгівлі, близько 4/5 банку патентів і ліцензій на нову техніку, технології і ноу-хау [4]. В останнє десятиліття відбувся стрибок у розвитку ТНК, які намагаються трансформувати під себе навколишній світ. Така нова побудова світу припускає зняття обмежень, що перешкоджають подальшому зростанню могутності транснаціональних корпорацій.

У той же час не слід переоцінювати роль власне транснаціональних корпорацій у процесах, що відбуваються. ТНК – лише сучасна форма організації ринку в інтересах максимізації прибутку. Вони є зручним механізмом, але не тією реальною силою, під впливом якої здійснюються глобальні зміни. ТНК підконтрольні інтересам, належать і управляються вузькими групами людей, об'єднаними загальними економічними, насамперед фінансовими, і політико-ідеологічними цілями. Для них не важливо, в якій галузі, країні або регіоні працюють підконтрольні ТНК. Головне, щоб вони давали стійкий прибуток та забезпечували збереження встановлених владних відносин у суспільстві будь-якими економічними й неекономічними методами. Фінансова глобалізація – це процес створення оптимальних умов існування таких груп. Безумовно, їх кількість у світі на порядок менша, ніж ТНК. У доповіді Програми розвитку ООН “Human Development Report” за 1996 р., наприклад, говориться про 358 кланів мільярдерів, чий дохід перевищує у доларовому еквіваленті сукупні доходи 45% населення Землі. Саме ці клани, а по суті, фінансова олігархія, – це реальні власники ТНК, які панують над світовими ресурсами. У нинішніх умовах саме вони визначають основні напрями глобального розвитку в тій мірі, яку людина взагалі може визначити.

Фінансова могутність власників ТНК базується на налагодженому механізмі перерозподілу економічних ресурсів (як фінансових, так і натуральних) на свою користь. Тому глобальні ресурси перерозподіляються таким чином, щоб у першу чергу задовольнити потреби і запити цієї ланки, а між іншими підсистемами – за залишковим принципом. Реальний продукт, створений у виробничих галузях усього світу, через фінансові механізми в грошовій формі виявляється розділеним на нерівні частини. Менша залишається у виробника, а більша – або споживається, або заощаджується світовою фінансовою олігархією. З географічного погляду, це виглядає як перетік капіталу із країн з перехідною економікою до економічно розвинених держав.

Не останнє місце у цих процесах належить механізму послаблення економічного суверенітету і незалежності держав, що в науковій літературі визначається як втеча капіталу і розглядається як традиційне міждержавне переміщення фінансових ресурсів. Разом з тим у нинішніх умовах важливіше було б простежити результати втечі капіталів з погляду на переміщення останніх у сферу контролю тієї чи іншої фінансово-політичної групи. Для глобального світу не є принципово важливим, чи потрапила певна сума капіталів у сферу контролю конкретної групи безпосередньо через рахунки її банку в США, фінансової компанії у невеликій центральноєвропейській державі або через будь-яку офшорну компанію. На жаль, наявна статистика практично не дає можливості відстежити світове переміщення капіталу з такою точністю на скільки-небудь значимих з економічного погляду вибірках.

Однак є й інша причина, що притягує увагу дослідників до країн з перехідною економікою. В останні роки особливо загострилась криза зовнішньої платоспроможності цих держав, причому на країни, які виникли на теренах колишнього Радянського Союзу, припадає лівова частка всіх платежів,

що підлягають погашенню. Втеча капіталу стала значно впливати на перспективи одержання провідними кредиторами відповідних платежів. Це обумовило поглиблення досліджень з окресленої проблематики. Зрозуміло, що як і два десятиліття назад стосовно латиноамериканських держав основний наголос робився на взаємозв'язок із зовнішньою заборгованістю. Іншим подібним напрямом стала спроба проаналізувати вплив втечі капіталу на хід так званої структурної адаптації економік цих держав, або, інакше кажучи, на виконання рекомендацій провідних міжнародних фінансових інститутів.

Головна теза, яку намагалися при цьому підтвердити або спростувати, стосувалась того, що економічне зростання і платоспроможність держав можуть позитивно змінити сформовані у сфері втечі капіталу тенденції. Звідси випливає, що власне факт наявності втечі капіталу в значних обсягах, а також тенденція до його зростання є індикатором необхідності здійснення відповідних змін у державній економічній політиці.

Проаналізовані глобальні аспекти втечі капіталів зіставляються із концепцією і моделлю професора М. Голанського про перспективи розвитку світового господарства. Втеча капіталів у формі відтоку злочинних і тіньових капіталів перетворюється у невід'ємний аспект глобалізації економічних систем і відносин між відсталими і розвиненими країнами. Відсталі держави, як такі, що споконвічно відносилися до третього світу, так і нові, які стали такими за останні п'ять-десять років, виявилися першими й основними жертвами перебудови світового порядку, глобалізації світової економіки.

В умовах глобалізації майже всі багатства єдиного світового ринку мають тенденцію перетікати до багатих країн. Поза залежністю від того, де ці багатства були створені, вони будуть прагнути "мігрувати" в розвинутий світ. Поляризація багатства й бідності створює об'єктивну основу для зростання глобалізації злочинної, а останнім часом і терористичної діяльності. Міжнародний тероризм, торгівля наркотиками, нелегальний бізнес зброї, проституція, відмивання грошей та інші сфери кримінальної економіки – невід'ємні складові міжнародного руху фінансових ресурсів. Паралегальними і тіньовими механізмами вивозу капіталу з країн, що розвиваються, користуються не тільки і не стільки власне кримінальні групи, організована злочинність, але й великі міжнародні фінансові спекулянти, транснаціональні корпорації, а в окремих випадках навіть державні структури розвинених країн. Метою подібних операцій є зняття національних перешкод для вільного глобального руху капіталів, що лежить у руслі загальних сучасних ліберальних підходів до економіки.

Інший фундаментальний висновок полягає в тому, що на нинішньому етапі, в умовах незавершеності структуроутворюючих процесів фінансової глобалізації, для ТНК не існує інших можливостей у необхідних масштабах інтегрувати фінансові ресурси країн з перехідною економікою в єдиний світовий ринок, як відкриття нелегальних чи напівлегальних каналів вивозу їхніх капіталів.

Обсяг тіньових фінансових потоків цілком зіставний з розміром законних переказів капіталів. Велика частина тіньових переказів здійснюється не

юридичними і фізичними особами із країн, що розвиваються, і постсоціалістичних держав, а великими міжнародними корпораціями, насамперед в інтересах зниження оподаткованої бази для створення більш сприятливих умов при наступному інвестуванні.

Також існує думка, що глобальній фінансовій системі загрожує злочинний світ. У той же час мова може йти лише про процес підриву законодавчих норм і стандартів, але не про безпосередній підрив цієї системи. У більшості випадків злочинний світ зацікавлений скоріше у використанні цієї системи, ніж у її розвалі. Вона також є привабливою і для терористів, які прагнуть відмивати злочинні доходи з метою подальшого фінансування терористичної діяльності. Глобальна фінансова система все більше набуває ознак, які сприяють відмиванню грошей, порівняно з будь-якою іншою формою обігу коштів. Простота доступу і здатність швидко переміщати гроші в рамках системи при дотриманні мінімуму офіційних правил створюють прекрасні можливості для відмивання грошей. У багатьох відносинах глобальну фінансову систему можна вважати “мрією” для тих, хто займається відмиванням грошей, оскільки вона пропонує широкі можливості для імітації особливостей і видимості законних угод. Крім того, не існує явної інституціональної і функціональної різниці між переказами законних і злочинних грошей. Така диференціація нереальна тому, що забезпечується ще одна умова ефективного відмивання грошей: можливість включити злочинні доходи в рамки законних переказів грошей. Ще однією умовою ефективного відмивання грошей при фінансовій глобалізації є порівняно низьке співвідношення незаконних фінансових потоків і законних.

Особливістю трансформації національної економіки став високий ступінь впливу процесів глобалізації на зміни, які відбуваються в економіці і суспільстві. Як наслідок, зросла частка кримінальних і тіньових капіталів у загальному фінансовому обігу. Такий капітал не може постійно перебувати винятково всередині тіньових сфер бізнесу, він намагається проникнути не тільки в різні галузі і сектори національної економіки, але й за кордон як з метою безпечного використання, так і для подальшого розширення тіньової діяльності.

В той же час власники таких капіталів намагаються їх легалізувати, щоб мати можливість безперешкодно ними користуватися. Окремі фахівці стверджують про наявність специфічних особливостей відмивання грошей в Україні. У той час, коли світову практику боротьби з відмиванням доходів від злочинної діяльності спрямовано на протидію введенню готівкових коштів до банківського платіжного обігу, в Україні у зв'язку з наступом тіньових економічних відносин викрадені або виведені з-під оподаткування кошти різними способами фінансових махінацій у сфері безготівкового платіжного обігу безпосередньо обмінюються на готівку через конвертаційні центри, фіктивні фірми і банки. Тобто незаконно здобуті безготівкові гроші, що вже є у банківській системі, фактично вилучаються з банківської системи і вводяться до тіньового готівкового обігу.

Певна частина громадян, отримуючи незаконні доходи, різними шляхами вивозить кошти за межі України і намагається легалізувати їх через фінансові механізми інших країн. Інколи здійснити цю процедуру набагато простіше, ніж в Україні. Інакше кажучи, для України нагальною є проблема викрадення з її економічного обігу фінансових ресурсів і відмивання їх в інших державах. Потоки вітчизняних капіталів, що легалізуються за нашими кордонами, не можна порівняти з тим незначним обсягом іноземних коштів, що відміто в Україні. За оцінками окремих вітчизняних і зарубіжних експертів, за роки незалежності з України нелегально вивезено кошти, що значно перевищують усі іноземні інвестиції в країну.

Суспільна небезпечність відмивання капіталів, які мають протиправне походження, зумовлена тим, що такі дії приховують протизаконну діяльність і тим самим надають їй вигляд легального походження, зокрема, легального підприємництва, сприяють розквіту тіньової економіки та полегшують введення в економіку коштів, отриманих унаслідок різних видів протиправної дієвої активності, в тому числі організованої злочинної діяльності та корупції. Порушення заснованих на закономірностях ринку взаємовідносин суб'єктів господарювання вносить диспропорції та хаос в економічну систему держави, призводить до проникнення представників криміналітету у сферу політики і державного управління. Одним з найважливіших аспектів негативного впливу відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, на суспільство є підірив довіри до фінансової системи і загроза нормальному функціонуванню кредитно-фінансових установ. Не можна також ігнорувати порушення інтересів законного бізнесу та його клієнтів у результаті надання незаконним доходам вигляду правомірності, що негативно впливає навіть на потенційну можливість залучення як іноземних, так і внутрішніх інвестицій у національну економіку.

Слід зауважити, що роль злочинно здобутих капіталів в українській практиці є дещо іншою, ніж у міжнародній. Перш за все в Україні спостерігається надзвичайно високий ступінь тінізації економічного обороту: навіть за офіційною оцінкою до 50% ВВП приховано від статистики, державного регулювання і, відповідно, бюджету. Згідно зі світовою практикою, у випадку, коли обсяг тіньової економіки сягає 30% від ВВП, настає критична межа, перевищення якої свідчить про створення в державі відтворювальної системи тіньових економічних відносин. До того ж в Україні найбільш вагому частку тіньового економічного обороту становлять не кримінальний обіг наркотичних речовин та подібні явища, а суспільно корисна виробнича чи торговельна діяльність, прихована від офіційної статистики та оподаткування. Однак учасники тіньового обороту користуються всіма перевагами в цивілізованій демократичній державі, навіть завеликими порівняно із фактичним рівнем державних доходів, соціальними гарантіями, не беручи участі в утриманні цієї держави [5].

У багатьох країнах світу також існує тіньовий сектор, але його загальні економічні функції та відносини із легальною економікою значно відрізняються від українських. У вітчизняній економіці відносини між тіньовим та легальним сектором можна охарактеризувати як тісний симбіоз. Тому у практиці

легітимації грошей українського походження вирішальне значення частіше має факт їх детінізації, ніж декриміналізації.

Не можна залишати поза увагою проблему перегляду результатів приватизації і легалізації власності та капіталів. Небезпека гостро конфліктних форм перерозподілу власності стає більш загрозливою в міру того, як великі фінансово-промислові групи, що отримали режим найбільшого сприяння, об'єднуючись з представниками вищого державного керівництва, блокують механізм природної ринкової конкуренції.

Українські капітали за кордоном переважно вже легалізовані у вигляді нерухомого і рухомого майна, внесків у капітал підприємств, акції та інші цінні папери: значну їх частину повернути неможливо чи майже неможливо. Крім того, власники капіталу мають у своєму розпорядженні численні механізми повернення прихованих та вивезених за кордон капіталів і без проходження процедури формальної легалізації. Вони можуть активно використовувати такі механізми лише у разі впевненості в довгострокових сприятливих тенденціях розвитку політичної ситуації і підприємницького середовища в Україні.

Відомо, що силові засоби боротьби з тіньовою економікою неефективні. Хоча кримінальне покарання за відмивання грошей і необхідне для ефективної боротьби з конкретними проявами відмивання капіталів, найбільша увага у цій сфері повинна приділятися запобіганню цьому явищу. Це пояснюється не лише тим, що запобігання злочинним діям завжди ефективніше за покарання, посилення каральних заходів нерідко спричиняє наслідки, протилежні очікуваним. Щонайменше це призводить до підвищення цін, у які закладається компенсація за додатковий ризик. Надзвичайно негативні наслідки має “вибірковість” застосування силового тиску, яка провокує підкуп посадових осіб державних органів.

Головний аргумент на користь посиленої уваги до питань запобігання відмиванню грошей пов'язаний із тим, що дуже важливий внесок у протистояння цій загрозі може зробити приватний сектор економіки, а найбільше – фінансовий сектор, оскільки фінансові установи є ключовим елементом у виявленні протиправних трансакцій завдяки їхній унікальній функції у платіжній системі країни та накопиченні фінансових активів. Використання слабких сторін фінансової системи з метою відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, та легалізації інших незаконних доходів загрожує національній безпеці, розвитку національної економіки, відносинам з іншими державами, а також негативно впливає на міжнародний імідж України.

На практиці необхідність створення всеосяжної системи запобігання відмиванню злочинних доходів обумовлюється тим, що на кінцевих стадіях процесу відмивання та після його завершення покарання за ці дії фактично неможливе. І навпаки: саме перша стадія їх легалізації – розміщення, коли злочинні доходи проникають у легальну економіку, є найбільш складною і ризикованою, оскільки в цей період їх найлегше відстежити та проконтролювати.

Водночас на розробку і вжиття дієвих заходів боротьби з відмиванням грошей певним чином негативно впливають: значний економічний потенціал

тіньового сектору вітчизняної економіки; певна позитивна соціальна функція окремих різновидів тіньової економічної діяльності, що мають ефект послаблення негативних соціально-економічних наслідків економічного падіння; вплив тіньового сектору економіки на суспільство і державу тощо.

Заходи, які здійснюються державою у сфері боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, та легалізації тіньового капіталу є не лише важливим показником її авторитету у світі, але і рівня довіри міжнародних фінансових інституцій та фінансових установ інших держав до країни та її фінансового сектору. Ефективність національної системи запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, ураховується міжнародними рейтинговими агенціями при визначенні кредитного рейтингу країни, що безпосередньо впливає на рішення інвестора щодо внесення інвестицій та їх обсягів. Репутація країни впливає на можливість та вартість залучення державою коштів на міжнародних ринках за рахунок розміщення облігацій зовнішньої державної позики або отримання позик від міжнародних фінансових інституцій.

Важливість боротьби з легалізацією злочинних доходів на національному рівні полягає в тому, що вона є найоптимальнішим методом профілактики економічної злочинності в державі. Дієвість запобігання легалізації злочинних доходів пояснюється його превентивним характером, оскільки протидія проникненню злочинного капіталу в реальну економіку мінімізує вплив злочинності на суспільні процеси та нівелює її економічне підґрунтя.

Література

1. Феценко В. Глобалізаційні процеси у ракурсі фінансової безпеки // Глобалізація інвестиційних процесів та фінансова безпека України: Мат. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 червня 2001р.) / Міжвідом. коміс. з питань фін. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К.: НППМБ, 2001. – С. 134–136.
2. Joel Kurtzman. *The Death of Money*. – New York, Simon and Schuster, 1993. – P. 11.
3. Львов Д. С., Мусеев Н.Н. *Россия в поисках третьего пути. Вехи 2001 года // Россия в окружающем мире*. – М.: Изд-во МНЭПУ, 1999. – С. 15–19.
4. *Мировая экономика: нарастающий процесс глобализации (прогноз на 2000–2015 годы)*. – М.: ИМЭМО РАН, 1998. – С. 8.
5. Білоус В.Т., Попович В.М., Попович М.В. *Організаційно-правове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження: Монографія*. – К., 2001. – С. 3–34.

УДК 330.526.33

А.В. ЧЕРЕП, О.Л. ОРТИНСЬКА
Запорізький національний університет

ОСНОВНІ АСПЕКТИ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Трансформація та перехід до ринкової економіки, юридичне визнання приватної власності відродили в Україні активну підприємницьку діяльність. За термінами *підприємництво, комерція, бізнес* стоїть підприємство –

© А.В. Череп, О.Л. Ортинська, 2008